

"Bütün mevcudat lisan-ı hâl ile "Bismillah" der. Öyle mi? Evet, nasıl ki görsen, bir tek adam geldi, bütün şehir ahalisini cebren bir yere sevk etti ve cebren işlerde çalıştırdı. Yakinen bilirsin, o adam kendi namıyla, kendi kuvvetiyle..." izah?

Bu ifadeyi ve bu ifadeden sonraki örnekleri anlayabilmek için, bu örnekler temel olan asıl kaideyi öğrenmek gerekir. Yani şöyle sorsak: Üstadımızın vermiş olduğu misallere sizler de yeni misaller ekleyin, ama aynı manayı ifade etmelisiniz.

Eğer bunu yapabiliyorsanız, bu bahsi anlamışsınız demektir. Eğer yapamıyorsanız, misalleri anlamış ama hakikatini kavrayamamışsınız demektir. Misalleri tek başına anlamaya çalışmadan önce misallerin dayandığı temel kaideyi öğrenmek önemlidir. Bu sayede konu çok daha kolay anlaşılır. Şimdi, Üstadımızın bu örnekleri hangi delil üzerine bina ettiğini öğrenelim:

Burada verilen bütün örnekler **"Sebep ve netice arasındaki dengesizlik"** deliline dayanmaktadır. Mesela, sizler bir çocuk görseniz tek eliyle bir treni çekiyor. Hemen dersiniz ki: *"Bu treni çeken bu çocuk olamaz, çünkü bu treni çekmek için gereken güç bu çocukta yoktur. O hâlde benim görmediğim başka bir kuvvet olmalı. Bu çocuk sadece o kuvvetin bir perdesidir..."*

Bu misaldeki çocuk sebeptir, treni çekmesi ise neticedir. Sebep ile netice arasındaki dengesizlik, o sebebi faillik makamından kovar ve başka bir failin varlığını ispat eder.

Aynen bunun gibi, *"bir tek adamın bir şehir ahalisini zorla bir yere sevk etmesi ve zorla işlerde çalıştırması"* hadisesinde de adam sebep; şehir halkını zorla bir yere sevk ederek cebren çalıştırmak ise neticedir. Burada da aynı muhakeme yapılır:

"Bir şehir dolusu adamı cebren sevk etmek ve zorla çalıştırmak için o şehir halkının toplam kuvveti kadar bir kuvvete, hatta daha fazla bir kuvvete ihtiyaç vardır. Hâlbuki bu işin sebebi olan adamda böyle bir kuvvet yoktur, o hâlde bu ahalinin cebren sevkine ve çalıştırılmasına hakiki fail olamaz. Madem fail olamaz, o hâlde bu adam bir padişaha dayanmalıdır ve hakikatte işi yapan da padişahın kuvvetidir. Demek, bu adama itaat edenler onun zatî kuvveti sebebiyle değil, padişahın kuvvet ve kudreti sebebiyle itaat etmektedirler..."

İşte bu muhakemeyi bizlere yaptıran şey, sebep ile netice arasındaki uyumsuzluktur. Sebep gayet zayıf ve güçsüz olup, neticenin husulü için ise hadsiz bir kuvvete ihtiyaç vardır. Üstadımızın bundan sonra verdiği bütün misaller de bu temele dayanmaktadır. **Şöyle ki:**

Tohumlar ve çekirdekler sebeptir, koca ağaçları taşımaları ve dağ gibi yükleri kaldırmaları ise neticedir. Bu neticenin meydana gelebilmesi için büyük bir kuvvete ihtiyaç vardır. Hâlbuki tohum ve çekirdeklerin böyle bir kuvveti yoktur.

İşte sebebin gayet âciz olup netice için ise sonsuz bir kuvvete ihtiyaç olması ispat eder ki, bu neticeyi bu sebebin kendisi yapmamaktadır. Misalimizdeki bir tek adamın padişahın kuvvetiyle işler yapıp bir şehir halkını zorla bir yere sevk edip çalıştırması gibi, sebep olan çekirdek ve tohumlar da kendi başlarına bu işleri yapmamakta, Sultan-ı Ezel ve Ebed olan Allah'a dayanarak bu koca ağaçları taşımaktadırlar.

Aynı muhakemeyi diğer misaller için de yapabilirsiniz. Biz işinizi kolaylaştırmak için sebep ve neticeleri listeleyelim:

- *Ağaç sebeptir, o ağaçtan çıkan meyve ise netice.*
- *Bostan sebeptir, kazan olup içinde her türlü taamin pişmesi ise netice.*
- *İnek, deve, koyun ve keçi birer sebep; bir süt çeşmesi olup süt gibi bir gıdayı bize takdim etmeleri ise netice.*
- *Her bir bitkinin ipek gibi yumuşak olan kök ve damarları sebep, bu kök ve damarların sert olan taşı parçalayarak delip geçmesi netice.*
- *Ağaç sebeptir, dallarının havada intişarı ve topraktaki köklerin kolaylıkla yayılıp yer altında meyve vermesi netice.*
- *Yeşil yapraklar sebeptir, bu yaprakların yaş kalarak aşırı sığağa karşı kurumaması netice...*

Bütün bu misalleri tefekkür ederken sebep ve netice arasındaki dengesizliği ve bu sebebin kuvvetinin bu işe yetemeyeceğini esas yapmalısınız. Evet, sebepler gayet adi, âciz, basit ve fakir iken; onlara isnad edilen neticeler gayet sanatlı, hikmetli ve kıymetli olması ispat eder ki: Bu neticeleri yaratan bu sebepler değildir. Bilakis bu sebepler Allah'ın memurlarıdır. **"Bismillah"** derler ve Cenab-ı Hakk'ın kuvvetine isnad ederek o işleri yaparlar.

Misallerin oturduğu aslı öğrendikten sonra siz de bu örnekleri çoğaltıp tefekkür

boyutunuzu genişletebilirsiniz. **Şöyle ki:**

Bulut sebeptir, yağmur netice; yumurta sebeptir, tavuk netice; beyin sebeptir, orada bir kütüphanenin yazılması netice; zerreler sebeptir, seslerin nakli netice...